

ОСВІТНІ ЛІТА В ЖИТТІ О. ОЛЕСЯ

А.Я. Лисенко, М.А. Піпенко, А.С. Льїних

Серед плеяди видатних українських поетів усе більше читачів приваблює лірика Олександра Олеся. Невідоме ім'я до 1958 року для більшості людей, відкрите М.Т.Рильським, це ім'я заворожує кожного, хто любить поезію та поєднану з нею музику.

Олесь – псевдонім Олександра Івановича Кандиби, життя якого розділено буремним часом на дві половинки: від народження і до 1919 року в Україні, а далі – в еміграції. З першої частини життя нас зацікавили сторінки його життя, проведеного в освітніх закладах – Харківському училищі, де навчалися майбутні хлібороби, та Харківському ветеринарному інституті. Роки від 1893 до 1908 були знаковими і плідними в його творчості.

У більшості розвідок літературознавців творчості Олеся, завдяки спогадам рідних Олександра, детально сказано, як вплинули роки дитинства на його світосприйняття, яке виплеснулося в вірші «В дитинстві»:

Весь Божий світ сміявся, радів...
Раділо сонце, ниви, луки...
І я не виніс щастя-муки,
І задзвеніли в серці звуки,
І розітнувсь мій перший спів...

Після закінчення Білопільського двокласного народного училища Сумського повіту Харківської губернії в 1892 році було визначено подальшу життєву дорогу Сашку. Мати написала «Прошеніє» на ім'я директора училища: “Желаєм оприділити сина Олександра, народженого в місті Білопілья Сумського повіту 23 та хрещеного 25 листопада 1878 року 2-ї гільдії купець Іван Федорович Кандибін та законна його жінка Олександра Василівна”. Навчання продовжувалося до серпня 1900 року.

По-різному оцінюють дослідники час навчання Олександра сільському господарству. Відомо, що життя учня було без достатків. Прохання отримати 25 руб. не були забезпечені адміністрацією. Виручали друзі по навчанню та родичі. У старших класах половину часу учні навчалися в класах, а другу половину були зайняті практикою. Зокрема, вони висаджували саджанці сосни. Цією справою займався разом із Кандибою також майбутній письменник Треньов. Тепер сосновий ліс створив мальовничий пейзаж біля Харкова. Саме тут на березі річки Лопані в Олександра проявився дар віршування. Саме тут він редагував самописний журнал «Комета». Це веселі, потішні години, в які з'явився експромт:

Сало в бочці лежало,
Сало в бодні скакало,
Сало в борщ не попало.
Добре сало купувати,
А не добре грошики виймати.

Олесь в «Автобіографії» писав, що він “спочатку багато працював над індійською, польською, болгарською, сербською мовою. Писав по-українськи і російськи“. Сумській хлопець дома розмовляв рідною мовою. Але в училищі навчання велося на державній мові. З сільськими хлопцями розмовляв українською мовою. Після участі у відкритті пам'ятника Котляревському у Полтаві вирішив стати українським поетом. Це відмітив письменник В.Барка: “В поезії Олеся вірно передані деякі особливі відтінки, зафарблення, якісні риси чуття, властиві українському народному характерові. Задушевність, м'якість, палка внутрішня сила при цьому, темперамент і глибока людяність – ці прикмети має переважна частина його лірики“.

Знову згадаємо М.Т.Рильського, який відзначив, що Олесь “хотів бути співцем земної бездумної радості, співцем любові, квітів і пісень“. Він пише: “Ми молодші сучасники його, не без захвату декламували:

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її, -
Знов молодість не буде».

Минуло п'ятдесят років відтоді, як це писав Максим Тадейович. І сьогодні слова цієї пісні ми чуємо скрізь, де співає молодь, студенти.

Р.П.Радишевський підрахував, що в свої 15-19 років Олександр написав у зошит «Первые опыты» 50 ширих та по-юнацьки багатослівних віршів:

Ось твір, датований 1897 роком:
О! Боже мій милий! Пошли мені розум!
Пошли мені серце, пошли мені душу,
Щоб добре любила і коїть не вміла
Ніякого зла!

У кінці 6 класу Кандибу було направлено на практику до Вікторівської економії А.Ниркової в Бахмутському повіті Катеринославської губернії, яка знаходилась в 35 верстах від міста Бахмата. Там було 1050 десятин земель, на яких повинен був забезпечити виробництво юний фахівець. Після закінчення практики Кандиба захистив звіт, в якому професійно аналізував результати вирощування культур, починаючи від пшениці і завершуючи гречкою та льоном.

Педагогічна рада училища відзначила, що Кандибін Олександр від серпня 1893 і до серпня 1900 року закінчив повний курс навчання. Були відмічені хороші теоретичні знання з історії, будівельного мистецтва, сільськогосподарської економії, а в практичних заняттях – із землеробства, геодезії та скотарства. Таким чином, педрада удостоїла його атестатом другого розряду, який підписав директор, князь Макулов. Кандиба був удостоєний звання “помічник вченого управителя”.

У 1902 році Кандиба отримав можливість вступити на перший курс Харківського ветеринарного інституту. Перед цим він у 2-й Харківській гімназії вивчив курс латинської мови. Та після допису інспектора, що він не заплатив за право слухати лекції, був відрахований з вузу. На наступний рік Кандиба знову подає «Прошеніє»: “Знаходився в важкому матеріальному положенні я не зміг заплатити за право слухати лекції в другому семестрі і був звільнений зі складу студентів. Тепер маючи можливість заплатити, маю честь прохати Вас зарахувати мене в число студентів першого курсу”. Таким чином, він із вересня 1903 року знову став першокурсником.

Навчання було важким і знову через матеріальні нестатки. Він подає «Прошеніє», в якому сповіщає, що його сім'я складається з матері, двох сестер та його (батька немає вже 14 років). Усі гроші, які залишив батько, мати витратила на виховання дітей. Він просив Раду професорів звільнити його від плати за право слухати лекції. Інститут пішов йому назустріч і Олександр Іванович продовжив навчання.

Але йому знадобилось ще раз звертатися до директора звернути увагу на його потреби. 15 грудня 1906 року він просить видати йому засвідчення в тому, що інститут не буде чинити перешкоди для вступу його в шлюб з дівцею Вірою Антонівною Сведловською.

Від дитинства, що пройшло як “золотий день”, пройшло двадцять літ. Він співає:
Ми йдемо...Шумлять гаї,
Ллються пахощі розкішні,
Щось кричать нам солов'ї,
Щось шепочуть трави пишні.

Олесь вміє ловити мелодії поля, лісу. Він оспівує природу в неповторній красі. Лірика ллється його віршами. Ми підраховали, що у 1903 році ним написано 8 віршів, а в 1904 вже 46, а в 1905 – 56, 1906 – 59. А до 1909 року ним написано 265 віршів. А він займався ще й прозою.

У 1907 році відбулася велика подія в його житті. Він у домі Алчевських зустрівся з квітом української інтелігенції. Там Олександр познайомився з істориком Олександром Яківною Єфименко, яка була дуже прихильна до його поезії.

Саме Єфименко познайомила поета з П.Стебницьким, що надав 300 рублів для видання першої збірки. Книга «З журбою радість обнялась» в кількості 1500 примірників розійшлася серед любителів поезії.

Як гімн молодецький звучав вірш:
Парубоцькі літа – це бурхливий потік,
Не страшні їм не кручі, ні гори,
Для них повних замірів, мрій і думок,
По коліна глибокеє море!

У 1908 році О.Кандиба отримав диплом, в якому Рада інституту визнала його ветеринаром.

Літературна праця не могла забезпечити матеріально сім'ю поета. Протягом одинадцяти років він працював за фахом у Києві.

Олесь продовжував творити. В 1909 році вийшла друга збірка, в 1911 – третя, в 1914 – четверта, в 1917 – п'ята. Вони свідчили, що ліра поета збагачувала українську поезію. В них звучить громадська думка:

Ні! В кім думка прагне слова,
Хто в майбутньому хоче жить,
Той всім серцем закричить:
«В рідній школі рідна мова!»

Як підрахувала Г.Приходько, більше 80 композиторів на слова О.Олеся написали близько 200 творів. Нам найбільше відомі музичні твори М.В.Лисенко. Це, в першу чергу, романси «Айстри», «Літній вечір», «Любов», «Осінь віє», «На сірій скелі мак цвіте», «Порвалися струни», «Прийди, прийди». Та й славетна пісня «Сміються, плачуть солов'ї» створена цим композитором.

У 1919 році Олесь відбув в еміграцію. І в цьому році написав:

Як завтра день угледять люди,
Як зійде сонце золоте,
Так Україна жити буде,
Так наша мрія процвіте.

Підсумовуючи нові факти з біографії Олександра Івановича Кандиби – Олеся, ми знову підтверджуємо, що найбільш плідними роками його творчості були роки навчання в харківських навчальних закладах разом з дитинством:

Приснилося, що я вернувся додому...
Іду, дивлюсь: мій край, моя земля,
Сміюся в сонці золотому
Річки, і села, і поля.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Олесь О. Лірика. – К., 1998.
2. Олесь О. Твори. – К., 1990. – Т. 1. .
3. Олесь О. Творча спадщина і сучасність. – Суми, 1999.
4. Поет з душею вогняною. – К., 1999.
5. Державний архів Харківської області. Ф. 928.